

Bijlage bij het hoorcollege *Spaanse Burgeroorlog*

SPAANSE BURGEROORLOG

EEN HOORCOLLEGE
OVER DE STRIJD OM
SPANJE: 1936-1939

door Eric Storm

Inhoudsopgave

[Eric Storm](#)
[SG Leiden](#)

College 1. De twee Spanjes: historische achtergronden

- H1. De twee Spanjes
- H2. De religieuze kwestie en de sociale kwestie
- H3. De politieke rol van de militairen en de regionale verdeeldheid

College 2. De Tweede Republiek en het uitbreken van de burgeroorlog

- H4. De Tweede Republiek: hervormingen (1931 - 1933)
- H5. De Tweede Republiek: conservatief intermezzo (1934 - 1935)
- H6. Het uitbreken van de burgeroorlog: juli 1936

College 3. Het verloop van de Burgeroorlog

- H7. Buitenlandse hulp en het beleg van Madrid (najaar 1936)
- H8. Ontwikkelingen in het nationalistische kamp (1936 - 1939)
- H9. Ontwikkelingen in het republikeinse kamp (1936 - 1939)

College 4. De nasleep van de oorlog

H10. Repressie in het nationalistische en republikeinse kamp

H11. Het verloop en einde van de oorlog

H12. De dictatuur van Franco en de herinnering aan de Burgeroorlog: 1939 – 1975

[Chronologie](#)

[Aanbevolen literatuur](#)

[Colofon](#)

Eric Storm

Dr. Eric Storm is universitair docent Europese Geschiedenis aan de Universiteit Leiden. Hij is gespecialiseerd in de 19e en 20e eeuwse geschiedenis van Spanje en publiceerde verschillende internationaal vergelijkende studies op het terrein van de cul-tuurgeschiedenis en het proces van natievorming.

Studium Generale Universiteit Leiden

Studium Generale Universiteit Leiden organiseert lezingen voor studenten en andere belangstellenden van binnen en buiten de universiteit die over de grenzen van hun vakgebied heen willen kijken.

Voor meer informatie kijk op: <https://www.universiteitleiden.nl/studium-generale>

Synopsis van het hoorcollege *Spaanse Burgeroorlog*

College 1. De twee Spanjes: historische achtergronden

De Spaanse Burgeroorlog staat bekend als de laatste Romantische oorlog en als opmaat van de Tweede Wereldoorlog, maar in de eerste plaats was ze natuurlijk een grote menselijke tragedie. Aan de hand van het lot van enkele bekende intellectuelen en kunstenaars, zoals Pablo Picasso, Joan Miró, Federico García Lorca en José Ortega y Gasset, wordt duidelijk hoe diep het conflict ingreep in het leven van (gewone) Spanjaarden.

In de rest van dit college wordt ingegaan op de voorgeschiedenis van de Burgeroorlog, beginnend bij de Napoleontische Tijd, die voor Spanje begon in 1808. Daarbij komen vooral vier onderwerpen aan bod die gedurende de negentiende en vroege twintigste eeuw voor grote verdeeldheid zouden zorgen:

1. De verhouding tussen Kerk en Staat
2. De sociale kwestie, oftewel de enorme kloof tussen arm en rijk
3. De rol van de militairen in de politiek
4. De regionale verdeeldheid van Spanje, oftewel de opkomst van de Catalaanse en Baskische beweging

College 2. De Tweede Republiek en het uitbreken van de burgeroorlog (1931-1936)

In april 1931 vluchtte koning Alfonso XIII het land uit nadat republikeinse partijen de gemeenteraadsverkiezingen gewonnen hadden. Tevens kwam na bijna acht jaar militaire dictatuur nu een democratische republiek tot stand. De eerste twee jaren was er een linkse regering, die met een ambitieus hervormingsprogramma een oplossing probeerde te vinden voor de vier grote kwesties waar Spanje al sinds het begin van de negentiende eeuw mee kampte. De internationale economische realiteit na de crash van Wall Street in 1929 en de toenemende binnenlandse polarisatie waren echter niet bevorderlijk voor het succesvol doorvoeren van de hervormingen.

De verkiezingen van november 1933 werden dan ook gewonnen door de politieke oppositie die bestond uit de gematigde radicale republikeinen en de conservatieve CEDA. De nieuwe regering zette een groot deel van het hervormingsprogramma stil en draaide zelfs bepaalde onderdelen terug. Dit zorgde voor groeiende onvrede op links. Met name de socialistische PSOE koos voor een confrontatiekoers en in oktober 1934 liep een algemene staking in Asturië volledig uit de hand. Mijnwerkers namen met geweld het heft in eigen hand en het leger herstelde vervolgens met harde hand de openbare orde.

De verkiezingen van februari 1936 brachten opnieuw een wisseling van de wacht. Het linkse Volksfront – een coalitie van linkse republikeinen, de PSOE, de linkse Catalaanse beweging en de nog zwakke communistische partij, met gedoogsteun van de anarchisten – kwam nu aan de macht. Het hervormingsprogramma werd met nieuw elan opgenomen. Dat zorgde echter voor toenemende vertwijfeling op rechts. Het politieke geweld nam vooral in Madrid toe en zorgde er in juli 1936 voor dat een deel van de legertop besloot in te grijpen door middel van een militaire coup. De staatsgreep slaagde echter maar in ongeveer de helft van het provincies, terwijl de rest van het land de regering trouw bleef. Loyale troepen en gewapende partijmilities namen het op tegen de opstandige militairen, zodat de burgeroorlog een feit was.

Politieke stromingen

	Stroming	Naam	Prominente leiders
Linkse arbeiders- beweging	Anarchisten	CNT	-
	Communisten	-	-
	Socialisten	PSOE UGT	- Indalecio Prieto Francisco Largo Caballero
Burgerlijke partijen centrum-links	Linkse Republikeinen	-	Manuel Azaña
	Gematigde Republikeinen	-	Niceto Alcalá Zamora
	Catalaanse Beweging	-	
	Baskische Beweging	PNV	
Centrum-rechts	Rechtse Republikeinen	Radicalen	Alejandro Lleroux
	Christendemocraten	CEDA	José María Gil Robles
Extreem rechts	Monarchisten	-	José Calvo Sotelo
	Carlisten	-	
	Fascisten	Falange Española	José Antonio Primo de Rivera

Afkortingen

CNT	Confederación Nacional del Trabajo (Nationale Arbeidsfederatie)
PSOE	Partido Socialista Obrero Español (Spaanse Socialistische Arbeiderspartij)
UGT	Unión General de Trabajadores (Algemene Arbeidersbond)
PNV	Partido Nacionalista Vasco (Baskisch Nationalistische Partij)
CEDA	Confederación Española de Derechas Autónomas (Spaanse Federatie van Autonome Rechtse Bewegingen).

Opstandige generaals

José Sanjurjo	leider staatsgreep 1932 en beoogd leider in 1936
	Emilio Mola organisator staatsgreep 1936
Francisco Franco	medepleger staatsgreep 1936; opperbevelhebber, staatshoofd en premier van Nationalistisch Spanje (1936-1975)

College 3. Het verloop van de Burgeroorlog

De Spaanse Burgeroorlog zou bijna drie jaar duren en bleef in feite niet beperkt tot een binnenlands conflict. Nazi-Duitsland en fascistisch Italië besloten de opstandige militairen te steunen met materieel, munitie, brandstoffen en manschappen. De Republiek op haar beurt kreeg steun van tienduizenden linkse vrijwilligers, die in de zogenaamde Internationale Brigades de opmars van het fascisme in Europa wilden stoppen. Ook kreeg de regering steun van de Sovjet-Unie. Democratische landen als Engeland en Frankrijk hoopten via het Non Interventie Pact de escalatie van de strijd te voorkomen en de internationale steun aan de strijdende partijen te stoppen, maar Italië, Duitsland en de Sovjet-Unie gingen, min of meer verdekt, gewoon door met hun leveranties.

In het opstandige kamp, dat zichzelf Nationalistisch Spanje noemde, was generaal Francisco Franco intussen benoemd tot opperbevelhebber en staatshoofd. Franco slaagde erin zijn gezag te vestigen en de maatschappij in de door hem beheerste zone volledig in dienst van de oorlogvoering te stellen. Hoewel het beleg van Madrid in november 1936 niet de gehoopte doorbraak bracht, slaagden de opstandige troepen er wel langzaam in hun zone uit te breiden door bijvoorbeeld in het voorjaar van 1937 de noordelijke zone van Baskenland tot Asturië te veroveren.

In de Republikeinse Zone brak in de zomer van 1936 vrijwel spontaan een sociale revolutie uit. Dit zorgde ervoor dat de politieke en economische situatie nogal chaotisch was, wat uiteraard niet bevorderlijk was voor de slagkracht van de republikeinse troepen. De politieke onenigheid, die vooral het gevolg was van het herstel van de regeringsmacht en het langzaam terugdraaien van de sociale revolutie, zorgde vooral bij de anarchisten en marxistische splintergroepen voor kwaad bloed. In mei 1937 kwam het in Barcelona zelfs tot een gewapende confrontatie, waarbij de door de republikeinen, gematigde socialisten en de communisten gedomineerde regering aan het langste eind trok.

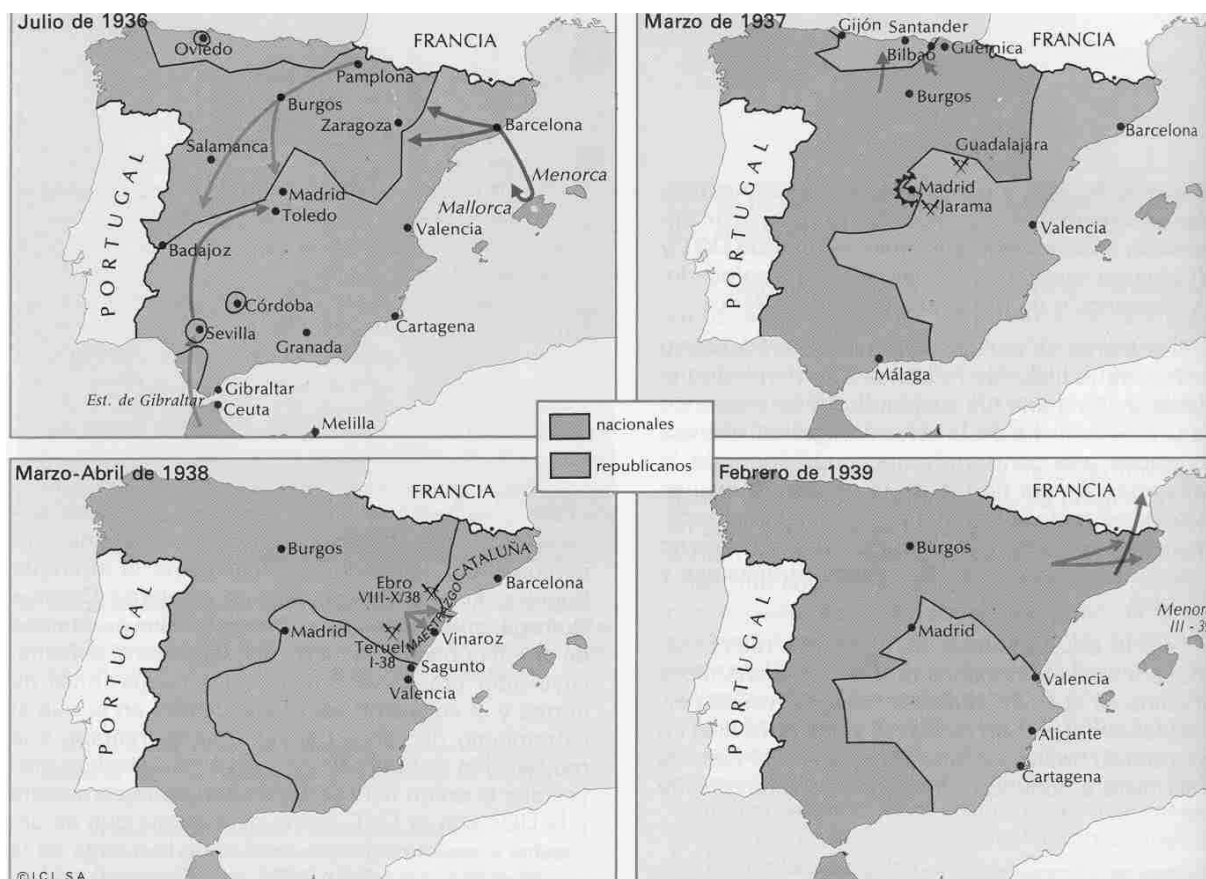
College 4. De nasleep: einde van de oorlog, dictatuur van Franco en de herinnering

De opmars van Franco verliep met horten en stoten. De Republiek probeerde met grootschalige verrassingsaanvallen de aandacht van Franco af te leiden. Aanvankelijk had dat enig succes, maar uiteindelijk slaagden de opstandige troepen er steeds in om het republikeinse leger terug te dringen. De regering hoopte dat de oplopende spanningen tussen Nazi-Duitsland en Engeland en Frankrijk tot een nieuw internationaal conflict zouden leiden, waardoor de Republiek eindelijk steun van de grote democratische landen zou krijgen in haar strijd tegen 'het fascisme'. Maar met de val van Catalonië in februari 1939 was het lot van de Republiek bezegeld.

De oorlog had bijna een half miljoen slachtoffers geëist, waarvan bijna de helft om het leven was gekomen bij de politieke repressie achter de frontlinie. In de Republikeinse zone was dit vooral in de eerste chaotische maanden van de Burgeroorlog gebeurd, in de Nationalistische Zone verminderde de repressie zelfs na het eind van de oorlog niet en hier werden bijna vier keer meer vermeende tegenstanders terechtgesteld en vermoord dan in de Republiek.

Toen de oorlog op 1 april 1939 was afgelopen vestigde generaal Franco zijn dictatuur in heel Spanje. Zijn regime was een mengsel van conservatief-katholieke ideeën en fascistische elementen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog hoopte Franco op een overwinning van de Asmogendheden en alleen omdat Hitler de Spaanse verlangens buitensporig vond, bleef het land aan de kantlijn staan. Na 1945 volgde een diplomatiek isolement en de politiek van autarkie zorgde voor grote economische problemen. Pas in de loop van de jaren vijftig en zestig zou de liberalisering van de economie voor een snelle groei van de welvaart zorgen. Franco bleef echter tot zijn dood in november 1975 stevig in het zadel.

Hoewel Spanje na de dood van de dictator vrij snel een moderne westerse democratie werd, bleef de erfenis van de Burgeroorlog een grote rol spelen. De herinnering aan de Burgeroorlog en de langdurige politieke repressie zorgde voor een breed gedeeld verlangen naar consensus en het vermijden van politieke polarisatie. Over het verleden werd vrijwel niet meer gesproken en er kwam geen afrekening met het oude regime. Pas vanaf de eeuwwisseling staat de Burgeroorlog weer centraal in allerlei felle discussies en is het mede door de veranderende internationale situatie ook gedaan met het gedepolariseerde politieke klimaat.

Het verloop van de Spaanse Burgeroorlog: 1936 - 1939

Chronologie

1808-1814	Franse tijd (Jozef Bonaparte)
1812	Grondwet van Cádiz
1814-1833	Absolute monarchie: Ferdinand VII
1820-1823	Liberaal intermezzo
1833-1868	Constitutionele monarchie: Isabel II
1833-40	Eerste Carlistenoorlog
1836	Begin secularisatie kerkelijke bezittingen
1837	Gematigd liberale grondwet
1868-1874	Sexenio Democrático (democratische 6 jaar)
1873-1874	Eerste Republiek
1875-1931	Restauratie; Constitutionele monarchie van Alfonso XII en XIII
1875-1923	Afwisselende regering door Conservatieven en Liberalen
1898	Nederlaag in oorlog met VS
1923-1930	Dictatuur van generaal Miguel Primo de Rivera
1931-1936	Tweede Republiek
April 1931:	Begin Tweede Republiek: twee progressieve jaren
November 1933:	Verkiezingen: twee conservatieve jaren
Oktober 1934:	Linkse opstand in Asturië
Februari 1936:	Verkiezingen: overwinning van het Volksfront
1936-1939	Burgeroorlog

Opstandelingen

17-18 juli 1936	Staatsgreep, begin van de Burgeroorlog
Aug-sept	Opmars Andalusië en Extremadura
Eind september	Verovering van Toledo (ontzetten van Alcázar)
1 oktober	Franco benoemd tot opperbevelhebber en staatshoofd
November	Beleg van Madrid (mislukt)
Februari 1937	Verovering van Málaga
Maart	Nederlaag bij Guadalajara
April	Ontstaan Fusiepartij: Movimiento Nacional
April-oktober	Verovering Baskenland, Santander en Asturië

Republiek	
Aug-sept 1936	Spontane revolutie
September	Brede coalitieregering van Largo Caballero
November	Anarchisten treden toe tot de regering
Mei 1937	Meidagen in Barcelona: 500 doden
Mei	Regering van Juan Negrín

Verdere verloop

Juli 1937	Republikeinse verrassingsaanval bij Brunete (ten Westen van Madrid)
December	Republikeinse verrassingsaanval bij Tereul
April 1938	Nationalisten bereiken kust bij Viñaroz
Juli	Republikeinse verrassingsaanval bij de monding van de Ebro
December	Nationalisten beginnen verovering van Catalonië
1 april 1939	Einde Burgeroorlog

1939-1975	Dictatuur van Franco
Oktober 1940	Ontmoeting Franco en Hitler in Hendaye
1945-1953	Internationaal isolement
1953	Concordaat met Vaticaan en verdrag met Verenigde Staten
1957-1959	Einde streven naar autarkie; begin economische liberalisering
1969	Juan Carlos officiële kandidaat voor de opvolging van Franco
Nov. 1975	Dood van Franco, Juan Carlos I koning van Spanje

1976-1982	De democratie
1976	Regering o.l.v. Adolfo Suárez
1977	Verkiezingen, winst Unie v/h Democratische Centrum (UCD)
1981	Mislukte coup van kolonel Tejero
1982-1996	Regering van sociaaldemocraten (PSOE) van Felipe González
1996-2004	Regering van conservatieve Partido Popular (PP) van José María Aznar
2004-2011	Regering van PSOE van José Luis Rodríguez Zapataro

Aanbevolen literatuur

Algemene werken

Raymond Fagel en Eric Storm red., *Het land van Don Quichot. De Spanjaarden en hun geschiedenis* (Amsterdam 2011)

Mary Vincent, *Spain 1833-2002: People and State* (Oxford 2007)

Klassieke studies over de Spaanse Burgeroorlog

Gerald Brenan, *Het Spaanse labyrint. Een overzicht van de sociale en politieke achtergrond van de burgeroorlog* (Amsterdam 1947)

Hugh Thomas, *De Spaanse Burgeroorlog* (1961; Amsterdam 2006)

Ronald Fraser, *Blood of Spain: An oral history of the Spanish Civil War* (New York 1979)

Paul Preston, *Een kleine geschiedenis van de Spaanse Burgeroorlog* (1986; Amsterdam 2006)

Antony Beevor, *De strijd om Spanje. De Spaanse Burgeroorlog 1936-1939* (2006; Amsterdam 2011)

Recente detailstudies

Burnett Bolloten, *The Spanish Civil War: Revolution and Counterrevolution* (Chapel Hill 1991)

Michael Seidman, *Republic of egos: A social history of the Spanish Civil War* (Madison 2002)

Michael Seidman, *The victorious counterrevolution: The nationalist effort in the Spanish Civil War* (Madison 2011)

Helen Graham, *The Spanish Republic at War, 1936-1939* (Cambridge 2003)

Michael Alpert, *A new international history of the Spanish Civil War* (Londen 1994)

Ronald Radosh, *Spain betrayed: The Soviet Union in the Spanish Civil War* (New Haven 2001)

Sebastian Balfour, *Deadly embrace: Morocco and the road to the Spanish Civil War* (Oxford 2002)

Paul Preston, *The Spanish Holocaust: Inquisition and extermination in twentieth century Spain* (Londen 2012)

Ooggetuigen

Yvonne Scholten, Fanny Schoonheyt. *Een Nederlands meisje strijd in de Spaanse Burgeroorlog* (Amsterdam 2011)

George Orwell, *Saluut aan Catalonië* (1938; Amsterdam 1964)

Albert Helman, *De sfinx van Spanje. Beschouwingen van een ooggetuige* (Rotterdam 2011)

Colofon

Home Academy geeft hoorcolleges uit voor thuis en onderweg. Direct te downloaden of onbeperkt te beluisteren in de Home Academy Club. Interessante onderwerpen, van geschiedenis tot natuurwetenschappen, voorgedragen door boeiende sprekers. Zo kan je kennis opdoen in de auto, in de trein, op de fiets of thuis op de bank. Download de Home Academy app voor het beluisteren van onze hoorcolleges op een mobiel of tablet.

Kijk verder op www.home-academy.nl

Uitgave Home Academy Publishers
Middelblok 81
2831 BK Gouderak
Tel: 0182 – 370001
E-mail: info@home-academy.nl

Opname	Sandro Ligtenberg (Leiden, april & mei 2011)
Stem Inleiding	F.C. van Nispen tot Sevenaer
Muziek Intro	Cok Verweij
Mastering	Frits de Bruijn
Vormgeving	Floor Plikaar

© Hoorcollege Copyright 2011 Home Academy Publishers B.V.
ISBN 978 90 8530 893 5
NUR 686, 77, 78

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen, mag niets uit deze uitgave worden vervoelvoudigd, uitgeleend, verhuurd, uitgezonden, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door (foto)kopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaand schriftelijk toestemming van de uitgever.